

of psychological and pedagogical literature. It is presented as an integrative quality of a personality which consist of three interconnected components such as motivational and demanding, emotional and willing, activity and practical. This attitude in younger students is manifested by the level of the formation of social and academic and cognitive motives of the studies, resistant emotions of a child, adequately formed positive self-assessment, emotional and positive nature of relations with peers, pedagogues and parents, cognitive and social activeness of a younger student.

The formation among younger students a positive attitude to the studies is a complex impact on the motivational and demanding, emotional and willing, and activity and practical parts of a child's conscience by providing the position of an agent of an academic process in students' joint activity. The activity itself is the medium between a personality's attitude with a social background and the attitude to the activity itself.

Key words: historical and pedagogical aspects, the study, an attitude, a cognitive interest, a cognitive activeness, appositve attitude towards the studies, younger schoolchildren, humanistic approach.

Дата надходження статті: «30» серпня 2018 р.

УДК 373.3(477.54)(09) «1803/1917»(043.3)

Щетина Т. П.*

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЖІНОК У ХЕРСОНСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ ВПРОДОВЖ XIX СТ.

Статтю присвячено особливостям формування та функціонування навчальних закладів для жінок Херсонської області впродовж XIX століття, проаналізовано вплив різних факторів на процес формування та розвитку системи освіти Херсонської області в досліджуваний період. Викладено визначення соціально-економічних, культурних та етнічних умов формування та розвитку жіночої освіти в Херсонській області в зазначених хронологічних межах й надано перелік навчальних закладів, у яких жінки отримували освіту.

Закцентовано увагу на тому, що проблема формування та розвитку жіночої освіти на українських землях, що входили до складу імператорського (російського та австрійсько-угорського), набула своєї значущості та актуальності в останнє десятиліття XX століття.

У статті докладно висвітлено процес формування жіночої освіти та всі труднощі на шляху її розвитку. У процесі вивчення зазначених проблем було встановлено, що в першій половині XIX століття жіноча освіта в Херсонській губернії здійснювалася в окремих навчальних закладах (церковно-оздоровчі школи, гуртожитки та школи), навчальний процес яких був спрямований на надання першочергових знань для майбутніх дружин та матерів. Тобто відзеркалено освітню політику того часу: держава розглядала жінок лише як домогосподарок, дружин та матерів і не намагалася забезпечувати їм можливість для здобуття освіти.

З'ясовано, що відповідно до логіки еволюційного розвитку соціальної ролі жінки наприкінці XIX століття, крім базової початкової освіти, жінки вже мали можливість отримати професійнозорієнтовану освіту в державних та приватних установах. Вузьке коло професій було визнане державою як галузь корисної службової діяльності жінок. Підкреслено також й іншу особливість політики царського уряду – перетворення жіночих гімназій на привілейовані навчальні заклади, у яких могли навчатися в основному діти заможних родин.

Ключові слова: жіноча освіта, навчальні заклади для жінок, базова початкова освіта, південні території, першочергові знання, останні десятиліття, соціальні ролі, Херсонська губернія.

*© Щетина Т. П.

Загальновідомо, що вивчення й урахування історико-педагогічного минулого сприяє вдосконаленню й збагаченню національної освіти та культури, розвитку педагогічної теорії та практики. Суголосною з нашою є думка Ю. Кузьменко, що «на сьогодні свого нового звучання й важливості набувають історико-педагогічні дослідження, оскільки пошук шляхів реформування вітчизняної системи освіти неможливий без урахування помилок і екстраполяції позитивного конструктивного досвіду минулого в практику роботи сучасних навчальних закладів» [2, с. 253]. Багатий конструктивний досвід, накопичений українським суспільством за кілька століть, може слугувати підґрунтям успішного реформування освітньої системи на сучасному етапі розвитку України. Це твердження стосується й реалізації гендерного підходу в освіті, у Херсонській губернії зокрема, де через низку об'єктивних чинників: географічне розташування (територія зі значними посівними площами біля річкових водних артерій, що включає цивільні та військові поселення), багатонаціональний склад та виражена соціальна стратифікація населення – ця проблема набула певної специфіки. Актуальність дослідження проблем розділення чоловічої та жіночої освіти на початку XIX–початку XX століть підтверджується й необхідністю культурно-національного відродження на підґрунті усталених традицій на шляху інтеграції країни в освітній загальноєвропейський простір.

Як засвідчує оглядовий аналіз наукових джерел, проблема становлення й розвитку жіночої освіти на українських землях, що входили до складу імперій (Російської та Австро-Угорської), набула гостроти й значущості лише в останні десятиріччя. При цьому до кола наукового пошуку дослідників потрапили як загальні питання, наприклад: розвиток професійної освіти жінок в Україні (II половина XIX – початок XX ст.) (О. Аніщенко), становлення та розвиток системи жіночої освіти України на початку XX ст. (В. Добровольська), система середньої жіночої освіти в Україні та політика російського уряду в галузі жіночої освіти в XIX – початку XX ст. (Т. Сухенко), теорія і практика трудової підготовки дівчат у школах України (кінець XIX – XX ст.) (Н. Слюсаренко), так і регіонально уособлені, зокрема: особливості розвитку жіночої освіти на Волині (кінець XVIII – початок XX ст.) (Л. Єршова), розвиток освіти жінок у Харківській губернії (друга половина XIX – початок XX ст.) (М. Рижкова), жіночі навчальні заклади м. Києва (1861–1920 рр.) (В. Вірченко) та ін.

Оскільки названа проблема для Херсонської губернії, що існувала впродовж 1802–1920 рр., є на сьогодні малодослідженою, метою статті обрано розкриття особливостей становлення й розвитку системи жіночої освіти на її території в означений період. Завданнями розвідки визначено визначення соціально-економічних та культурно-етнічних умов становлення й розвитку жіночої освіти в Херсонській губернії у вказаних хронологічних межах, визначення переліку навчальних закладів, у яких жінки здобували освіту.

Під час опрацювання широкого кола джерел з'ясовано, що найбільший внесок у вивчення історико-педагогічних засад жіночої освіти в Російській імперії зробила російська дореволюційна історіографія, проте лише незначна кількість праць із них присвячена розвитку жіночої освіти на українських землях. Підтвердження такого висновку знаходимо в дослідженнях Т. Сухенко та ін. Серед праць О. Піллер, В. Роднікова, М. Захарченка, Н. Зінченко, Л. Соколова та С. Рождественського, у яких у загальних рисах окреслено роль та місце жіночої освіти в історії Російської імперії, діяльність урядових структур та місцевих органів самоврядування. Особливу увагу привертає узагальнювальне дослідження О. Ліхачової, де розглянуто такі аспекти історії освіти жінок: виникнення й функціонування жіночих інститутів (Київського, Харківського та Одеського), їх фінансування та роль державних осіб в управлінні ними, а також схарактеризовано стан навчально-виховного процесу.

Серед праць радянських часів інтерес викликають історичні розвідки В. Александровича, Г. Александровського, Н. Жебилєва, М. Захарченка та ін., у яких

розкрито особливості діяльності окремих жіночих навчальних закладів в Україні. Проте ці доробки вирізняє певна суб'єктивність, притаманна їм, зокрема, через те, що названі автори були викладачами закладів, про які писали.

Вагомими для розв'язання означеної проблеми можна назвати сучасні дисертаційні дослідження, зокрема М. Поліщук «Початкова й середня освіта на Правобережній Україні в 60–70-х роках XIX ст.», Л. Применко «Проблеми жіночої освіти в національних системах освіти України і Франції (XVIII – перша чверть XX ст.)», Т. Яковичіної «Організація педагогічної взаємодії в жіночих середніх закладах Волині як умова соціального становлення жінок (друга половина XIX – початку XX ст.)» та ін.

Аналіз названих та інших науково-педагогічних праць дає можливість стверджувати, що різні аспекти розвитку жіночої освіти в Україні загалом та на її південних територіях зокрема досліджуваного періоду цікавили істориків і педагогів, етнографів і соціологів, управлінців і політиків. При цьому особливий інтерес завжди викликало встановлення регіональних особливостей розвитку жіночої освіти. Предмет нашого дослідження також потрапляв до поля зору науковців, зокрема: В. Добровольської «Історія жіночої освіти Півдня України (1901-1910 рр.)», Т. Тронько «Діяльність органів державної влади в галузі жіночої середньої освіти в Наддніпрянській Україні другої половини XIX століття», Т. Шушари «Розвиток жіночої освіти в Таврійській губернії (XIX – початок XX ст.)» та О. Литвиненко «Історія жіночої середньої освіти в Херсонській губернії в кінці XIX – на початку XX ст.», проте охоплював історико-педагогічні процеси на меншому часовому відрізку та лише окремі складові системи освіти жінок.

Залишаються до кінця неопрацьованими архівні матеріали, зокрема через їхню розширеність не лише на території України, а й Російської Федерації. Великий обсяг нових відомостей містять й періодичні видання названого хронологічного періоду: журнали «Київська старовина», «Світло», «Педагогічний вісник», «Педагогічна думка», які видавалися в Києві, «Південний край» – у Харкові, «Одеський вісник» і «Шкільна освіта» – в Одесі. На їхніх сторінках висвітлювалися подробиці відкриття нових жіночих навчальних закладів, аналізувалися труднощі їхнього становлення, друкувалися тексти документів, обговорювалися питання змісту і методів навчання дівчаток і жінок (праці Х. Алчевської, В. Вахтерова, А. Герда, Є. Звягінцева, О. Лазурського, П. Лесгафта, Т. Лубенця, О. Острогорського, Д. Тихомирова та інші).

Вивчення названих та інших джерел засвідчило, що особливої гостроти проблема жіночої освіти набула після Кримської війни (1853–1856 рр.), про що свідчать численні публікації на сторінках журналу «Сучасник», «Журнал для виховання» та загальновідома стаття М. Пирогова «Питання життя» [3] у журналі «Морський збірник».

Більшість дослідників жіночої освіти на південноукраїнських землях дотримуються думки, що її розвиток у XIX столітті був пов'язаний, перш за все, із швидким соціально-економічним розвитком регіону. З огляду на географічні та історичні реалії означеного періоду (військові дії, морські походи, велике скупчення людей, поганий санітарний стан), можна стверджувати, що поселення на цих територіях потребували сестер милосердя, доглядальниць за інвалідами та немічними людьми в богадільнях, виховательок для дитячих притулків, робітниць на фабрики і заводи, чисельність яких постійно зростала. Проте держава розглядала жінок лише як домогосподарок, дружин та матерів, тому не намагалася забезпечувати їм можливості для здобуття освіти.

У 1803 р. в імперії разом із новими державними структурами системи освіти було затверджене й нове положення про облаштування навчальних закладів, які проголошувалися безстановими, безкоштовними й такими, що реалізують принцип наступності в навчанні: від парафіяльних училищ через повітові училища та гімназії до університетів.

Оскільки Київська і Харківська губернії виникли раніше за Херсонську, то й формування соціальної інфраструктури в них розпочалися раніше. Це стосувалося й закладів освіти, для жінок зокрема. У 1806 р. у Києві було відкрито перше жіноче початкове училище (у Херсоні цього року був відкритий лише перший навчальний заклад – духовне училище), у 1812 р. у Харкові відкрито перший інститут шляхетних дівчат. Разом із цим в окремих випадках дівчата мали змогу навчатися разом із хлопцями в приходських училищах.

З історичних документів установлено, що системне навчання для жінок було реалізоване лише в другій половині XIX століття з ініціативи двох урядових структур: Міністерства народної освіти та Відомства установ імператриці Марії. Затверджене в 1857 р. «Положення про жіночі училища відомства Міністерства народної освіти» передбачало відкриття навчальних закладів двох розрядів: 1-го – шестикласного, 2-го – чотирикласного (утримувалися вони на кошти місцевих громад і благодійників). У таких закладах мали змогу навчатися жінки всіх станів і віросповідань й отримувати освіту, яка була орієнтована на соціальну роль жінки – майбутньої матері сім'ї. Уже в 1858 р. на території імперії розпочалося відкриття так званих Маріїнських училищ, до яких приймалися дівчата всіх станів віком від 9 до 13 років. Пізніше саме при таких училищах створювалися педагогічні класи, які згодом перетворилися на окремі трирічні педагогічні курси.

На українських землях упродовж 1850–60-х років було відкрито жіночі гімназії в Києві, Катеринославі, Харкові, Херсоні, Сумах, Керчі, Чернігові, Кременчуці, Ромнах, Лубнах, Одесі, Миколаєві. При цьому відкриття таких навчальних закладів відбувалося приблизно за одним алгоритмом, який ми унаочнили на прикладі Херсонської чоловічої гімназії (заснованої у 1815 р.), педагогічна рада якої в 1858 р. запропонувала створити жіноче училище. Передбачалася участь у цій справі всього населення міста (пожертвування кожної родини складала лише близько 30 копійок на рік) та місцевої громади (підтримка двох міських товариств); специфічною відмінністю стала згода вчителів чоловічої гімназії викладати в жіночій безкоштовно.

Навчальний план міністерських училищ складався з обов'язкових і необов'язкових предметів. До переліку перших входили Закон Божий, початки арифметики, геометрія, природня історія, російська історія, географія, чистописання (російська граматики), малювання, рукоділля; до необов'язкових – нові мови (французька, німецька), танці, музика та спів [4, с. 316]. Навчальна програма училищ Відомства імператриці Марії була ширшою: до обов'язкових предметів ще належали словесність, спів і короткий курс загальної історії; до змісту освіти також входило навчання рукоділлю. Училища Відомства установ імператриці Марії фінансувалися державою, міністерські навчальні заклади мали утримуватися на кошти добродійних внесків товариств і приватних осіб.

Статут Маріїнського жіночого училища став зразком для затвердження в 1862 р. Статуту жіночих навчальних закладів Відомства імператриці Марії, за яким із деякими доповненнями та змінами ці навчальні заклади діяли до 1917 року. У 1864 р. були затверджені «Статут гімназій» та «Положення про народні училища» – документи, які регламентували початкову та середню освіту, розподіляли гімназії на класичні та реальні й дозволяли заснування приватних шкіл (разом із земськими, церковно-повітовими та недільними школами).

Саме з ухваленням цих документів станова система жіночої освіти доповнилася навчальними закладами, призначеними для дочок духовництва: жіночі училища духовного відомства та єпархіальні училища (за кошти місцевого духовенства). У 1868 р. для єпархіальних училищ також було затверджено єдиний статут.

Вивчення архівних документів засвідчило, що з утворенням земств саме Херсонське одним із перших розробило проект плану розвитку освіти в Херсонській губернії, до складання якого долучилися директор Єлисаветградського земського реального училища М. Завадський, губернські земці О. Любович, В. Бракер, К. Михальчи,

С. Соколов-Бородкін, гласні повітової управи О. Диков, П. Зелений, О. Нікітін та ін.

У 1870 р. було затверджено «Положення про жіночі гімназії і прогімназії Міністерства народної освіти», за яким жіночі училища I-го розряду перейменувалися в жіночі гімназії з терміном навчання сім років, а II-го розряду – у жіночі прогімназії з терміном навчання три роки. Ці навчальні заклади утримувалися на кошти земства та міських громад, а державне фінансування не перевищувало 1/10 всього бюджету. У гімназіях не вимагалася єдина форма, потрібно було лише бути одягненою охайно й уникати розкоші, не застосовувалися покарання, і при цьому успішність була дуже високою (про що свідчать збережені в архівах відомості про навчання гімназисток). У жіночих навчальних закладах працювали вчителі й чоловічих гімназій, було тут організовано й самоврядування через створені піклувальні та педагогічні ради (на кшталт чоловічих гімназій). Ці органи вибирали очільника навчального закладу – жінку, яка користувалася повагою в суспільстві.

Жіночі гімназії залишалися всестановими: тут не вимагали метрики, проте великий приплив дітей дозволив застосувати інший фільтр для відбору пристойних – гроші, які треба було сплачувати за навчання. Навчальна програма в жіночих гімназіях залишалася більш спрощеною, порівняно із чоловічими. Крім цього, жіночим гімназіям дозволявся варіативний вибір змісту програми, що не допускалось у чоловічих. Зберігаючи в навчальному плані розподіл предметів на обов'язкові та необов'язкові, нове положення надавало викладанню більш практичного характеру.

Разом із цим жіночі гімназії (і міністерські, і Мар'їнські) давали менший обсяг знань, ніж чоловічі, хоча кількість годин, відведених на загальноосвітні предмети була приблизно однаковою. У жіночих гімназії навчальний курс був значно полегшений і спрощений. Гімназисткам також вручали атестати й медалі за відмінне навчання, але програма їхнього навчання не включала класичних мов, а проходження курсу давало лише право на звання домашньої вчительки або домашньої наставниці.

Слід відзначити, що положенням 1870 р. в гімназіях було уведено посади класних кураторів (класних дам) та наглядачів, які мали стежити за гімназистками поза шкільними заняттями. При цьому, якщо для проживання всіх дівчаток не було місця в пансіоні при гімназії, ученицям дозволялось жити на квартирі, проте квартирогосподарі мали бути благонадійними політично та релігійно-морально й зобов'язувалися наглядати за гімназистками, про все підозріле доповідати керівництву навчального закладу.

Окрім державних гімназій, у другій половині XIX століття поширення набули й приватні жіночі гімназії, які за своїм курсом навчання відповідали чоловічим. Відповідно до положення про приватні жіночі гімназії 1872 року передбачалося, що вони володіють тими ж правами, що й урядові й зобов'язані дотримуватися правил і програм, установлених Міністерством народної освіти. Через високу платню за навчання здобувати освіту в таких закладах мали змогу лише доньки заможних батьків. Насамперед, це стосувалося комерційної жіночої освіти в комерційних училищах (плата за навчання в яких коливалася від 40 до 150 крб.) та курсах (навчання на курсах слухачів обох статей відбувалося переважно увечері, тому вартість навчання була значно нижчою, ніж в училищах). Випускниці комерційних училищ мали змогу обіймати посади конторських працівниць, бухгалтерів, кореспондентів й отримувати значно вищу заробітну плату ніж ті, хто закінчував курси.

Урядовим розпорядженням 1871 р. було визначено сфери корисної для держави та суспільства службової діяльності жінок – відтепер їм дозволялося займатися акушерською, фельдшерською та виховною діяльністю, а також було дозволено призначення на посади телеграфного відомства сигналістів і телеграфістів та рахункової частини в жіночих закладах. Отже, із 1870-х років жіноча освіта почала розширюватися за профільністю: у 1874 р. було відкрито медичні курси в Херсоні та Одесі, у 1892 р. – школу для підготовки повитух при Одеському пологовому будинку

та Одеське комерційне жіноче училище I-го розряду добродійки Е. Бухтеєвої (в училищі викладалися бухгалтерія, комерційна арифметика, стенографія, комерційна та політична географія). У 1872 р. в Херсоні було відкрито учительську гімназію для жінок (з 8-м педагогічним класом), у 1874 р. Херсонське губернське зібрання організувало педагогічні класи при жіночій прогімназії для підготовки сільських вчительок. Тепер жінки мали змогу доглядати й виховувати не лише власних дітей і членів родини та вести домашнє господарство, а й опікуватися іншими членами місцевої громади та працювати в державних установах, тобто приносити суспільну користь.

У 1874 р. для жіночих гімназій і прогімназій були затверджені нові навчальні плани та програми – перші загальнодержавні документи. За новим навчальним планом до курсу навчання включалася алгебра, а до необов'язкових предметів – педагогіка. Отже, оновлені програми забезпечували не лише здобуття освіти, а й можливість отримання роботи через готовність до її виконання. За законом випускниці мали право організовувати приватні навчальні заклади, викладати у відповідних приватних і державних закладах, займатися навчанням у родинах та отримувати пенсії за вислугу років [1, с. 185]. При цьому лише випускницям відомчих закладів на підставі атестату, без будь-яких додаткових іспитів, видавали свідоцтва на звання домашньої вчительки (якщо учениця після семикласного курсу додатково опанувала програму педагогічного курсу – 8-й клас, то вона мала можливість претендувати на звання домашньої наставниці) [5, с. 25].

Цілеспрямована політика царського уряду призвела до того, що жіночі гімназії перетворилися на привілейовані навчальні заклади, у яких могли навчатися в основному діти заможних батьків. У навчальних закладах відомства імператриці Марії також вживалися заходи задля того, щоб зменшити кількість «осіб нижчого і найбільш бідного верств суспільства» (зокрема підвищувалася плата за навчання: у 1887 р. вона складала 100 крб на рік).

Специфічний вплив на зміст і структуру системи освіти в Херсонській губернії мали національні школи. Зокрема, у німецьких колоніях освіта мала практичну спрямованість. Це стосувалося як початкових шкіл (церковно-парафіяльних і земських училищ, шкіл грамоти), так і приватних (і лютеранських, і менонітських), і чотирикласних жіночих училищ. У єврейських колоніях відкривалися переважно дворічні школи як для хлопчиків, так і для дівчаток: тут діти вивчали єврейську та російську мови, арифметику, географію, російську та єврейську історію, іудаїзм. Працювали й навчальні заклади для дівчат: професійне дівоче училище Ф. Вулих, єврейська акушерська школа та жіноче комерційне училище. Система кримськотатарської народноконфесійної освіти складалася з двох складових: мектебе (нижчої) і медресе (вищої). Дівчата могли навчатися лише в мектебе, де отримували елементарну освіту.

У березні 1870 року були затверджені «Правила про заходи відносно освіти іногородців, що населяють Росію», які на багато десятиліть наперед визначили політику царського уряду відносно освіти іноземних поселень.

Таким чином, у процесі вивчення означеної проблеми встановлено, що в першій половині XIX століття жіноча освіта в Херсонській губернії реалізовувалася епізодично окремими навчальними закладами (переважно церковно-парафіяльними школами, єпархіальними жіночими школами і школами грамоти), навчальний процес яких був спрямований на надання первісних знань, корисних майбутнім дружинам і матерям. Загалом у системі жіночої освіти на початку XIX століття переважали навчальні заклади закритого типу, приватні пансіони (наприклад, інститути шляхетних дівчат).

Лише в другій половині XIX століття було сформовано нормативно-установчу базу жіночої освіти, яку склали «Наказ Ради навчальних закладів про заснування Маріїнських жіночих училищ» (1858 р.), «Положення про жіночі училища відомства Міністерства

народної освіти» (1858 р.), «Положення про жіночі гімназії і прогімназії Міністерства народної освіти» (1870 р.), що значно розширили перелік навчальних закладів та зміст навчання. Відповідно до логіки еволюційного розвитку, жінки до кінця XIX століття, окрім елементарної освіти, що дозволяла готуватися до виконання соціальних ролей дружини, господині та матері, мали змогу отримувати професійно орієнтовану освіту в державних та приватних закладах.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з висвітленням особливостей періодизації становлення й розвитку початкової освіти в Херсонській губернії в XIX столітті.

Література:

1. Домашние наставницы и учительницы. Алфавитный сборник законоположений и распоряжений помещенных в циркулярах по Санкт-Петербургскому учебному округу с 1883 по 1893 гг. / сост. В. Демант. Санкт-Петербург, 1895. 980 с.
2. Кузьменко Ю. В. Професорсько-викладацький склад педагогічних інститутів України (друга половина XX ст.). *Педагогічний альманах*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Вип. 35. С. 253-259.
3. Пирогов Н.И. Вопросы жизни. *Морской сборник*. Одесса. 1856. № 9. С. 2-4.
4. Рождественский С. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения. 1802-1902. Санкт-Петербург. 1902. 814 с.
5. Шумигорский Е. С. Ведомство учрежденный императрицы Марии (1797-1897): исторический очерк. Санкт-Петербург, 1897. 324 с.

Shchetyna T. P.

THE RETROSPECTIVE REVIEW OF THE DEVELOPMENT OF WOMEN'S EDUCATION SYSTEM IN KHERSON'S PROVINCE IN XIX CENTURE

The article is devoted to the peculiarities of the formation and functioning of educational institutions for women in the Kherson province in the early 20th century. The influence of different factors on the process of formation and development of the education system of the Kherson province in the designated period was analyzed.

The article shows the definition of social-economic, cultural and ethnically conditions for the formation and development of women's education in the Kherson province in the specified chronological boundaries, and the listing of educational establishments in which women were educated. As a review of the analysis of scientific sources, the problem of the formation and development of women's education on Ukrainian lands that were part of the Imperial (Russian and Austria-Hungarian), became acute and significant only in the last decade. Different aspects of the development of women's education in Ukraine in general and in southern territories in particular, focused on historians, pedagogues, ethnographers and sociologists during the study period.

The article reveals in great detail the process of formation of women's education, and all difficulties on the path of development. In the process of studying the indicated problems, it was found that in the first half of the 20th century a woman's education in the Kherson province was implemented occasionally by separate educational institutions (church paraphernalia schools, dormitory schools and schools), the educational process of which was aimed at providing primary knowledge useful to future wives my mothers In accordance with the logic of the evolutionary development, women by the end of the 20th century, in addition to basic elementary education, which allowed them to prepare for the social roles of the wife, the lord and the mother, were able to receive professionally designed education in public and private institutions.

Key words: women's education, educational institutions for women, basic elementary education, southern territories, primary knowledge, last decade, social roles, Kherson's province.

Дата надходження статті: «29» червня 2018 р.